32 Rivierdalbossen

Wim van Eck (1950).

Er is in Nederland niet veel natuurlijk bos dat periodiek onder invloed van rivierwater staat. Vrijwel het hele gebied dat nu en dan tussen de winterdijken langs de grote rivieren blank komt te staan, wordt in beslag genomen door weiden, soms griend- en peppelcultures. Fracties van wat in het groot in de uiterwaarden zou kunnen voorkomen, zijn de terecht beroemde heggen. Waar ze enige omvang aannemen, zoals bv. langs de Gelderse IJssel het geval is, herbergen ze een grote hoeveelheid bosplanten naast vele andere. Grote breedten hebben deze heggen echter vrijwel nergens (meer), terwijl we toch graag zouden willen weten tot welk begroeiingstype het uiterwaarden-heggenlandschap zou hebben geleid als het aan zijn lot zou zijn overgelaten.
Afgaande op vermoedens dat de vele kleinere en grotere boscompexen langs de Maas in Midden-Limburg ons wat meer gegevens zouden opleveren bracht ik 15 mei 1949 in Arcen door. Bij Arcen zelf zit je echter midden in een gebied, waar hogere terrassen met hun droge eikenbosjes tot direct aan de rivier naderen. De plaats waar de overgangen van de terrassen in dit typische landschap meer geleidelijk verliepen vonden we tenslotte ten zuiden van Arcen, bij het dorpje Lomm. Ook hier dragen de hogere terrassen verspreide boscomplexen van een min of meer duidelijk eiken-berkenboskarakter, over het algemeen echter aan de vochtige kant, onder invloed van afstromend beekwater of de zwak leemhoudende grond. Daarnaast zijn overgangen van eiken-berkenbos naar eiken-haagbeukenbos niet zeldzaam.
De terrassen afdalend naar de Maas toe, belanden we bij een der overgangen plotseling bij een opvallende wijziging in het bostype. Waar de terrasgrens met bos bedekt is, maken de eiken plaats voor hazelaars. Bij goed toezien blijkt dit de grens te zijn van het gebied dat door de sterk wisselende waterstand van de Maas periodiek onder water komt te staan. Ook deze laagste veelvuldig overstroomde terrassen blijken nog verspreide boscomplexen te bezitten. Bijgaande opnamen zijn hiervan afkomstig.
Een der fraaiste stukken is het complex van 1 tot 1½ ha opgaand loof-

QUERCETO-CARPINETUM STACHYETOSUM.

Opname nummer	EE23			EE24			EE25			EE26			
Bedekking boomlaag in %	70			60			70			50			
Bedekking struiklaag in %		100			100			100			60		
Bedekking kruidlaag in %			40			70			90			90	
Bedekking moslaag in %			5			5			-			-	
Hoogte in meters tot	10	3	-	10	3	-	10	3	-	10	4	-	
Kensoorten Querceto-Fagetea:													
Corylus avellana	.	4	.	.	5	.	.	5	.	.	3	.	hazelaar
Euonymus europaeus	.	2	+.1	.	1	+.1	.	1	+.1	.	1	2.2	wilde kardinaalsmuts
Prunus spinosa	.	2	.	.	1	+.1	.	.	.	.	.	.	sleedoorn
Crataegus monogyna	.	.	.	.	1	.	.	1	.	.	3	.	eenstijlige meidoorn
Geum urbanum	.	.	.	.	.	.	.	.	+.1	.	.	.	gewoon nagelkruid
Moehringia trinervia	.	.	1.2	.	.	1.2	.	.	.	.	.	+.2	drienerfmuur
Kensoorten Fagetalia sylvaticae:													
Lamium galeobdolon	.	.	+.2	.	.	.	.	.	+.2	.	.	1.2	gele dovenetel
Poa nemoralis	.	.	.	.	.	1.2	.	.	.	.	.	+.2	schaduwgras
Arum maculatum	.	.	1.1	.	.	1.1	.	.	1.1	.	.	1.1	gevlekte aronskelk
Adoxa moschatellina	.	.	+.1	.	.	1.1	.	.	1.1	.	.	.	muskuskruid
Scrophularia nodosa	.	.	+.1	.	.	+.2	.	.	+.1	.	.	.	knopig helmkruid
Polygonatum multiflorum	.	.	1.1	.	.	1.1	.	.	1.1	.	.	.	veelbloemige salomonszegel
Kensoorten Fraxino-Carpinion:													
Stachys sylvatica	.	.	+.1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	bosandoorn
Fraxinus excelsior	2	+	.	3	.	1.1	+	.	+.1	.	.	.	es
Kensoorten Querceto-Carpinetum:													
Carpinus betulus	2	.	.	1	.	.	2	.	.	2	.	.	haagbeuk
Ranunculus ficaria	.	.	1.1	.	.	2.1	.	.	2.1	.	.	3.1	speenkruid
Stellaria holostea	.	.	.	.	.	.	.	.	+.2	.	.	.	grootbloemmuur
Prunus avium	+	.	.	.	1	.	.	1	.	.	+	.	kers
Differentiërende soort van de vochtige subassociatiegroep:													
Carex remota	.	.	+.2	.	.	+.2	.	.	.	.	.	.	ijle zegge

Vochtminnende begeleiders:													
Alnus glutinosa	.	+	.		-	.	.	.	.	.	.	.	els
Galeopsis tetrahit	.	.	1.1	.	.	+.1	.	.	+.1	.	.	2.2	hennepnetel
Equisetum palustre	.	.	+.1	.	.	+.1	.	.	.	.	.	.	lidrus
Deschampsia caespitosa	.	.	1.2	.	.	1.2	.	.	+.2	.	.	2.3	ruwe smele
Aegopodium podagraria	.	.	1.1	.	.	1.1	.	.	.	.	.	.	zevenblad
Andere begeleiders:													
Quercus robur	+	.	.	2	+	.	4	.	.	3	.	.	zomereik
Sorbus aucuparia	.	1	+.1	.	2	.	.	2	.	.	.	.	lijsterbes
Viburnum opulus	.	.	+.1	.	+	+.1	.	.	.	.	.	+.1	gelderse roos
Ribes rubrum	.	.	.	.	.	.	.	1.3	.	.	.	.	aalbes
Rubus spec.	.	.	1.1	.	.	2.1	.	.	2.2	.	.	3.2	braam
Rosa spec.	.	.	+.1	.	.	+.1	.	.	.	.	.	.	roos
Lonicera periclymenum	.	.	+.2	.	+.1	+.1	.	.	+.1	.	+.1	+.1	kamperfoelie
Hedera helix	+	.	3.1	.	.	4.4	.	.	5.5	+	.	3.2	klimop
Corydalis solida	.	.	1.1	.	.	1.1	.	.	.	.	.	+.1	voorjaars-helmbloem
Poa trivialis	.	.	+.2	.	.	1.2	.	.	.	.	.	.	ruw beemdgras
Holcus mollis	.	.	.	.	.	+.2	.	.	.	.	.	.	gladde witbol
Atrichum undulatum	.	.	(+.2)	.	.	(+.2)	.	.	.	.	.	.	rimpelmos

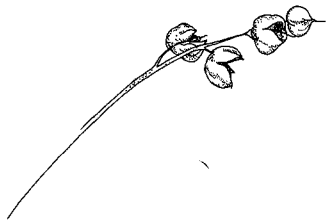

hout, waarin eik, es en haagbeuk de boventoon voeren, terwijl daartussen zelfs kers en els optreden. Dit los gesloten kronendak overschaduwt een vrijwel ondoordringbare struikwildernis, waarvan de meeste soorten ook in de smalle rivierdalheggen te vinden zijn. Hier echter domineert hazelaar en die vinden we in de heggen bijna nooit, evenmin als haagbeuk. Blijkbaar kunnen deze schaduwminnende soorten in het gesloten bos pas tot ontwikkeling komen. Daarom kunnen we dus aan de smalle heggen nooit beoordelen hoe precies de samenstelling van het uiterwaardenbos zou zijn geweest. Dit in tegenspraak met Meyer Drees (diss. Wageningen 1936), die veronderstelt dat meidoorn in dit bos een belangrijke rol zou hebben gespeeld. Regeneratievermogen, morfologische eigenschappen (stekels bij meidoorn e.a.), zaadverspreidingsmethode en aanpassing aan de faktor licht zullen het voorkomen van struiken in heggen bepalen.
Het gesloten bos schept een volkomen ander milieu. Aan onze Maasdalbosjes is dit dus goed te beoordelen, terwijl daarmee de vroegere begroeiing aardig te reconstrueren is, verondersteld dat een groot deel van het Maasdal ook met bos bedekt is geweest.
Uit de opnamen blijkt dat we te doen hebben met het andoornrijk eikenhaagbeukenbos. Terwille van de systematici heb ik dit in de tabel duidelijk laten uitkomen. Opvallend zijn hierin de vochtminnende soorten, die het vochtige karakter weergeven.
Verder een goed voorbeeld van het najaarsaspect van dit bostype: de voorjaarskruiden speenkruid, helmbloem, muskuskruid, aronskelk en gele dovenetel hebben zich ontwikkeld voor de struiken tot bladvorming kwamen en raken nu uitgebloeid of zijn al bezig af te sterven. De bedekking van de kruiden is gering, behalve van klimop (lichtongevoelig en weinig concurrentie).
Door de grote homogeniteit zijn er tussen de opnamen weinig verschillen. EE 26 wijkt af door geringere struikbedekking, waardoor braam, hennepnetel en speenkruid ineens domineren. Aalbes is een soort die we speciaal in het Limburgse bos nogal eens aantreffen. De moslaag is steeds onopvallend; er kunnen echter wel soorten over het hoofd zijn gezien.
Het profiel is onvoldoende onderzocht. In grote lijnen is het een dunne rivierkleilaag die op laagterraszand rust. Grondwater werd niet bereikt; het moet niet ver beneden 1 m hebben gezeten. Slechts bij zeer hoge Maasstanden komt dit aan de oppervlakte.
Laten we hopen dat deze Maasdalparadijsjes door hun ondoordringbaarheid nog een tijdje aan de nachtegalen en de sociologen worden overgelaten.